

EGY KÖNYV – KÉT ÍRÁS*

A TÖRTÉNELEM KÖRHINTÁJÁN

Danyi Magdolna: *Palicsi versek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1996

Csaknem harminc éve már, hogy Danyi Magdolna versekkel jelentkezett a vajdasági ég alatt. Akkortájt még javában tartott az első Symposion-nemzedék lírikusainak szabadságharca, mely mágnesként vonzotta az újonnan megszólaló fiatalokat, kik abban a reményben, hogy a közvetlen elődök költészetét tovább építhetik, földuzzasztott, túlírt szabadversek tucatjait vetették papírra. E jelenség elsősorban azt tette nyilvánvalóvá, hogy az újabb nemzedékekből csakis a helyzetüket és a lehetőségeiket következetesen fölmérő fiatalok juthatnak el maradandó értékekig. S Danyi Magdolna közéjük tartozott. Már költői munkássága első szakaszában alapvető intenciója volt, hogy hitelesen szólaltassa meg az intellektusán átáramló világot. A versírást ásáshoz hasonlította, mely mindig is a veszéllyel jár, hogy egy ponton vízhez ér az ember, cserbenhagyják a nyelvi eszközök, a gondolat szövedéke föfleslik, s az áhított teljesség semmibe vész. Éppen ezért a váratlan, meghökkentő fordulatokat kerülve „egyszerű s áttetsző szavakat” keresett, hogy a „szótartó csend” otthonos világán belül maradhasson. Nem túlzás azt állítani, hogy a hallgatás határán született tárgyias versei egy olyan létköltészet alapjait vetették meg, amely céltudatosan a lélek legbelső körei felé halad anélkül azonban, hogy ennek a haladásnak a tapasztalatait föllazulni hagyná.

Ilyen előzmények után a szó szoros értelmében meglepetésként hatott tavaly megjelent kötetének, a *Palicsi verseknek* az anyaga. Többrészes hosszú versek sorjáznak itt, beékelődő kommentárokkal, idézetekkel, megszólításokkal, köznyelvi kitérőkkel, narratív részekkel, számot adó reflexiókkal, mégpedig oly módon, hogy a költői tekintet a múltat és jelent egyaránt bejárja. E változás okainak mindegyikét nehéz lenne pontosan meghatározni, három fontosnak látszóira azonban mégis fölhívnám a figyelmet. Minthogy a kötet legkorábbi verse 1988-ban, a legkésőbbi pedig 1995-ben keletkezett, érthető, hogy Danyi Magdolna nem kerülhette meg a gyűlölködő nacionalizmus előretörésének, majd háborút kirobbantó tombolásának a jelenségeit. Azt az iszonyatot, melyet nem pusztán a rombolás és öldöklés látványa táplálta mindannyiunkban, hanem annak kényszerű belátása is, hogy balga reményeink ellenére a történelem ismételen és könyörtelenül megkérdőjelezi az emberi lét értelmességét. A kötet létrejöttét meghatározó másik fontos mozzanat Nemes Nagy Ágnes halála volt. Mint Danyi Magdolna vallomások soraiból kiderül, az utóbbi húsz-egynéhány évben nővérének tekintette a költőnőt, nemegyszer kölcsönvett tőle egy-egy szót, szintagmát, vagy épp egymástól függetlenül ugyanazon nyelvi elemeket használták föl verseikben. Mindig is közvetlen szellemi kapcsolatot szeretett volna létesíteni vele, ezt azonban a halál végül lehetetlenné tette. Innen van, hogy a meg nem beszélteket a közvetlen odafordulás gesztusaival, csaknem párbeszéd-

* Elhangzott 1996. december 20-án a szabadkai Városi Könyvtárban tartott könyvbemutatón

szerűen formálja meg a Nemes Nagy Ágnesnek címzett „levélfélék” ciklusában. Végül, de nem utolsósorban a *Palicsi versek* megírását egy olyan benső készletés is sietette, melyet az alkotó elme egyszerűen nem kerülhet meg. Negyven felé, negyvenen túl egyszer csak elérkezik az idő, amikor óhatatlanul vissza kell pillantania a megtett útra, szembe kell néznie egykori reményeivel és tévhiteivel, eredményeivel és megtorpanásaival. Ezek az ihlető mozzanatok természetesen összefonódtak, többször egymást erősítve vannak jelen a kötetben.

A lírai én alaphelyzetének változásáról már a nyolcvanas évek végén írt *Jajongj csak, halátrátélt!* című vers is híven tanúskodik. Ebben az „ifjúság odaadó, mindent érteni akaró, nagy-nagy figyelmét” búcsúztatja, rámutatva, hogy az „inasévek múltán” elérkezett a pillanat, midőn nemzedéke legjobbjaihoz hasonlóan nem talál már módot arra, hogy ellenérzéseit égig érő nevetésekkel vagy elcsavargásokkal oldja fel. Nem sokkal később pedig már arról számol be, hogy intenzív nosztalgiát érez, szeretne visszatérni egy országba, ahol hiánytalanul az lehetett, ami itt lenni szeretne. Ennek az országnak azonban paradox módon nincsen neve, emlékek nélkül él a tudatban, s mint ilyen objektíve sohasem is létezett.

A lelki haza elvesztésének e motívuma aztán vissza-visszatér a versekben. „Mélyen, valahol, őrzöm emlékéit / egy valódibb világnak, képzelt volt az is, / mégis létezett. Megéltém, megéltük. Hitben, / vágyban. S nem feledtük el” – olvashatjuk a Nemes Nagy Ágneshez írt harmadik „levélfélék”-ben, majd néhány sorral alább kissé konkrétabban újra fölbukkan a gondolat: „Hittem, enyém / a világ, s ha mégsem, egy napon az enyém lesz. / A miénk. Felnőtt embereké. A teljes élet: / a szabadság, a bőség, a rend!”

Az egykori hitek és vágyak leépülése természetesen elkerülhetetlenné tette az illúziókkal való konfrontálódást. Danyi Magdolna ma már a megfontolt, okos hatalomgyakorlást éppannyira lehetetlennek találja, mint a definitív célokért küzdő forradalmár magatartását. Ahelyett, hogy a „bölcс fejedelmek” szerepére vágya, szegyenérzet kínozza, s akár Pilinszky vagy Celan, tudatni szeretné a világgal, hogy vannak még emberek, kik képesek mindenért lakolni. Bár megértő mosollyal idézi Petőfinet, a lánglelkű kamasznak a harsány kiáltását: „Akasszátok föl a királyokat!” – tudja már, hogy a szent eszmék mindig sárba taposódnak. A történelem bolond körhintájáról, mely időtlen idők óta azzal hiteget bennünket, hogy adott ponton megáll, nem lehet leszállni. Alattomos lassulások után újra meg újra vad forgásba kezd, képzetelet felülmúló szörnyűségeket produkálva.

Mivel e körforgás az utóbbi néhány évben ugyancsak fölgyorsult erre felénk, Danyi Magdolna felkészült az elviselhetetlen elviselésére. Miközben a „roncsá lett Szerbiá”-ban vitustáncát járta „minden elmebeteg”, olyan támpontok után kutatott, melyek átgáthetnének az irracionalista szakadékán. Rátalált Istenre, akivel egészen fiatalon is parolázott már, de akkor még a fölény jegyében. „Tojánhéj-életé”-ben ugyanis, ahova kamaszéveiben hullott, még fenntartás nélkül, „esztelenül” bízott az észben, a „tisztá ismeret”-ben, s így az emberi értelmet minden tekintetben Isten fölé rendelte. Negyvenéves korában azonban, ráeszmélve, hogy Istent sehol másutt, csakis önmagunkban kereshetjük, már a következőképpen fogalmazta meg teljesen új élményét:

formálódunk az időben, mint a fűszál,
 mint a fák, mint vízpartok,
 s ő bennünk remeg mozdulatlan,
 -atlan, -etlen, sugárzóan
 és kínzóan, élni tanít, Ó,
 a mondhatatlan, a hihetetlen,
 a „*soha sincsen*”, a „*sehol sincsen*”.

Ennek az Istennek, mondanom sem kell talán, semmi köze ahhoz a büntető és jutalmazó nagyúrhoz, akit a maga képére formált az ember. S az élmény épp így autentikus. Arra vall, hogy egy hosszan tartó befelé utazás eredményeképpen Danyi Magdolna ugyanoda jutott, mint Ábrahám, aki a Zohárt idéző Hamvas Béla szerint „Istent kereste a kövekben és a növényekben és az állatokban, a porszemekben és a csillagokban, és nem találta. Végül a nemtalálásban kereste, és ott megtalálta”. Vagy gondoljunk Simone Weilre, aki egy helyt így szól hozzánk: ha „szeretjük Istent, közben arra gondolva, hogy nem létezik, meg fogja mutatni nekünk létezését”. Úgy látom, Danyi Magdolna istenkeresése megközelítette mindkét találó paradoxon lényegét.

A költőnő számára a másik igen fontos támpontot a természet jelenti. Kertben nőtt fel, öreg szilva-, barack-, meggy-, cseresznye-, alma- és diófák társaságában, s ágaik között vagy tövükben ülve intenzíven élte át, hogy csakugyan létezik. A természettel való szoros kapcsolat számos esetben mintha egy „más világ”-ba emelte volna, ahol a virágzó fák „hangos, büszke” öröme láttán meg kellett köszönnie a létnek, hogy van, vagyunk. Ez az áhítat, mely korántsem adatik meg mindenkinek, életre szóló, kimeríthetetlen tartalék. Megkönnyíti a legsúlyosabb megpróbáltatások elviselését is.

A költészetet, a költői hagyományt persze ugyancsak a megtartó erőforrások között kell számon tartanunk. Danyi Magdolna, miközben fulladó lélegzetvétellel a „befelé nyíló folyósórendszerek”-et járja, egyetlen pillanatra sem feledkezik meg a régi költőkről, kik előttünk tartózkodtak itt, s „nem szenvedtek ők sem kevesebbet”. Eltűnődik afőlött, miért is van úgy, hogy adott helyzetekben, midőn a nagy többség emlékezete ki-kihagy, mindig a költők készítik el a leltárt, még „tarkolóvés előtt is”, többnyelvű „képeslapokon”. Pontosan tudja, hogy a költői képek roncsokhoz vezetnek, hogy „minden *kínt*, minden gyötrelmet *hasonlatokban örli elémnk*”, de ugyanakkor tudja azt is, hogy mióta ember él ezen a földön, mindig megfródik egy vers, „kirajzolódik egy fényes részlet a *nehezen mondhatóból*”, s ennek a racionálisan talán meg sem nevezhető ténynek a nevében továbbra is vállalja a költői megszólalást és beszédet. Annak ellenére, hogy az elvesztett lelki hazáról, az otthonunktól megfosztottak fájdalomról, a kisebbségi lét abszurdumáról, az életcélá lett túlélésről, a mindennapi megaláztatásról, a kifosztott Vajdaságról kénytelen szólni, hangja sohasem fullad önsajnálattó pátoszba. Nem célja, hogy olcsó eszközökkel érzelmekre vadásszon, vagy maga is elérzékenyüljön a látottakon. Ha indulata olykor erősebb képeket indukál is, kisvártatva már újra a higgadt értelem vezeti kezét. A bensőséges vallomásság felé, mely egészen közvetlenül szólítja meg az embert.

UTASI Csaba

PALICSON A KILENCVENES ÉVEKBEN

Danyi Magdolna: *Palicsi versek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1996

A költészetben az idő és a hely, bár megkerülhetetlen tényezők, ritkán válnak főszereplőkké, ha viszont igen, akkor ennek kétségtelenül nyomós oka lehet. Mint ezúttal is, Danyi Magdolna vékonyka, szinte füzetnyi harmadik kötetében, melynek egyetlen verset kivéve minden darabja a kilencvenes évek terméke, és zömmel, ahogy a kötet címe is jelzi, palicsi keletkezésű. És ez ebben az esetben nem elhanyagolható. Ugyanis éppen azáltal, hogy a versek palicsiak és a kilencvenes években íródtak, lesznek, lehetnek a lét egy pillanatában és pontján a költő magába nézésének hiteles lenyomatai.

Most Palics Danyi Magdolnának, mint két évszázaddal ezelőtt Csokonai Vitéz Mihály számára Marosvásárhely, ahonnan a modern magyar költészet minden valamirevaló költőjének őse, ki miközben „az emberiségnek sorsán” gondolkodott, innen, „Hol őszvefut a jó s a gonosz határa”, széttekintett a világ négy tája felé, hasonlóképpen határpont és kilátótorony, ahonnét belátható a szép, kellemes múlt aureólájával övezett civilizált lét, melynek az egykori boldog Palicsot idéző kötetbeli fotók lehetnek bizonyító dokumentumai, a múlt és a „balkáni elmebaj”-nak nevezett jelen. Időben és térben határpont Palics, érzi a költő, aki nemcsak itt nőtt fel, egy parkban – s a park, tudjuk, a civilizált élet egyik szép jelképe –, „csaknem százéves / feketefenyők, lucfenyők, tölgyfák, platánok, / juharfák, kőrisek, ostorfák, nyírfák, hársfák, / gesztenyefák alati” ült, sétált, hevert, de a fáktól tanulta a „hallgatást / s a beszédet”. A csendet és a szót, amire a költők is tanították, mindazok, akik itt Palicson most felidéződnek, megszólalnak benne, Goethe és Piliinszky, Celan és Petőfi, Batsányi és Radnóti, Tandori és Rilke, Hölderlin és természetesen a részben szintén palicsi Kosztolányi, meg még sokan mások, kiknek lépteit keresi a parkban, ahol nővérét, a „gőgös emberasszony”-t szólítja költői levelekben, látszólag csupán beszámolóinak íródott, de lényegében kérő hangú, kétségbeesett episztolákban.

Az időben kétségbeesett költő, a világ talán legérzékenyebb emberfajtája, talál rá Palicsban arra a pontra, ahol egyszerre tekinthet önmagába és szerte a világba, mellyel a költő – nem saját hibájából – sehogy sem tud egyezésbe jönni. Erre utal a *Palicsi versek* nyitó darabja, az *Istenkereső*, melyet hiányt és jelenlétet hangsúlyozó mottó vezet be, Nadas Pétertől, ki az ihletett *Utószót* is írta, és ebben a mottóban a két fogalom nem kizárja, ahogy a jelentésük alapján gondolnánk, ellenkezőleg, feltételezi egymást, abban az értelemben, hogy a hiány is a jelenlét bizonyítéka. És a vers indítása – „Magadba nézz, ha szólít a vágy / s a kétség” – máris lokalizálja a két fogalom elképzelt összefüggését, s egyben megteremtí az alaphelyzetet, amely ezt a verset, a kötet minden versét kiváltotta, s amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az olvasó érezze s kommunikálni tudjon vele, velük. A versbeli alaphelyzet azzal árnyalódik, pontosabban talán mélyül, hogy a vágy és a kétség, amit a hiány tudata vált ki, szólítják meg a költőt s rajta keresztül bennünket, olvasókat, ki, illetve kik a létezés értelmére kérdezzünk, vagyunk kíváncsiak az idő egy pontján. Ez ad tartalmat ennek a versnek és ennek a költészetnek általában, tartalmat, amivel szembe kell nézni s amit vállalni kell, a hely és az idő parancsára. A

versben Istent keres a költő, s vele mi is, ám tudja, s közli velünk is, hogy bár Isten mindenhol ott van, ott lehet – „*fűben, fában*” –, valójában csak magunkban találjuk/találhatjuk meg.

Meg talán a költészetben, amely segít megnevezni a világot.

Nem véletlen, hogy a költő számára annyira fontosak a szavak, s hogy a *Palicsi versek* című Danyi-kötet egyik kulcsfogalma éppen a szó. A szó, amely a költői s ezáltal az emberi létezés bizonyítéka. Ha azzal, „*amit úgy általában életnek mondanak*” az ember nem tud mit kezdeni, ha „*terv nélkül*” nyúl hozzá, akkor a legsúlyosabb, amit mondani lehet, hogy „*Nincs rá szavunk*”. Ez úgy koppan a vers végén, amely akár nemzedéki számadásnak is tekinthető (*Jajongj csak, halálraítélt!*), mint egy ítélet. Ha pedig valakiről a legnagyobb tisztelet hangján akar beszélni, akkor – akár a költő nővéreinek vallott Nemes Nagy Ágnesről írja – úgy szól róla, mint „. . . *Akit / sohasem hagytak cserben a szavak*” s aki, bár felzaklatva minden szótól, ráismert „*a szavam külön világot jelentő kétes hatalmára*”. És a legszebb vallomás a költő részéről, amit költő testvéreinek tehet, hogy kölcsönvett tőle „*egy szót*”, ami egyúttal a lehető legközvetlenebb kapcsolat kettejük, két ember között. Ennek a közvetlen kapcsolatnak a bizonyítékára ismerünk a Nemes Nagy Ágneshez címzett első *Levélfélében* „*újraolvastam / A Föld emlékeit, mert írni akartam verseidről, / kerülgetem a szót, a költészetedről, Ágnes, ám ahelyett, / hogy tárgyiasan elmélyülnék bennük, a személyességem / ébresztetted fel, mint mindig, a szólni akarást, s még / többet, a vágyat, hogy megteremtsem azt, aniben mindig is / hittem . . .*”

Hogy pedig a szóra ezúttal, ezekben a versekben, melyek zömmel palicsi illetékességűek és a kilencvenes években íródtak („. . . *valahol mindig megíródik, Ágnes, / egy vers, mióta ember él a Földön, kirajzolódik / egy fényes részlet a nehezen mondhatóból . . .*”), azért van kimondhatatlanul nagy szükség, mert bennük a „*Jenni szeretnék*” kívánsága mint a teljesebb, emberibb, békésebb, szebb lét utáni vágy fogalmazódik meg. Talán a versben van helye, lehet még helye a sóhajok, a jajdulások közlésének, ahogy Danyi Magdolna többek között *A szabadkai korzón, a Café Tiffany teraszán, hány éve már?* című elbeszélő jellegű versével jelzi, melyben a modern átokról ír. Arról, melyet egy cigányasszony mondott ki egy fiatalemberre, mert ez védelmébe vette a nyugodtan kávézó költőnőt az őt zaklató, tolakodó némbertől: „*Holnap vigyenek ki a harctérre és soha ne térj vissza.*”

Súlyos és kegyetlen szavak, melyeket, mint a költő vágyat kifejező szavait, ugyancsak a kor mond tollba. A kötet első részében levő versekben sóhajok és jajdulások hangján, a második részben, a Nemes Nagy Ágneshez írt költői levelekben pedig a „*viszont mi itt*” ellentétes kötőszóval bevezetett helyzet ismertetésére vonatkozó beszámoló hol tárgyilagosan, hol lírai hevítettséggel megszólaló hangján.

Danyi Magdolna *Palicsi verseiből*, még ha végsőkéig tárgyilagos szándékkal, a mesélés igényével készültek is, afféle tényközlő „pontos” versek, a legszemélyesebben megszólaló költészet sugárik belőlük, a látszólag szenttelen közlés is líra, melynek felismerhető és autentikus, mondatnyi léptékű versbeszéde van. Versei az érző és a gondolkodó ember megnyilatkozásai. Lehet, hogy a napi politika vagy a vele kapcsolatos, összefüggésbe hozható tudományok számára a költő dilemmái végtelenül egyszerűek és világosak, nem is dilemmák, de a lélek számára, mely érzékenyebb minden politikánál és minden tudománynál, azok a gondok, azok a félelmek, melyeket az adott helyzet és a vele cinkos

pillanat feloldhatatlan szorongássá változtat („... . szorong / a szívben a világ”), igenis drámaik, sőt nemegyszer éppen tragikusak, s ezért a velük való szembenézés nem mellőzheti a Danyi-versekben megszólaló kiáltó kétségbeesést sem.

Nézem a kötet képeit, a tópartot, hol földet söprő szoknyát viselő nők sétálnak, fejükön kalap, nézem a csipkeszerű díszítéssel készült homlokzatú házat, előtte park, kővázákban virágok, látom a főbejárat tornya elé begördülő villamost, eltűnődöm a tó sima kékeszöld vizén és a vízen sikló vitorlásón, háttérben a fürdő kabinjai, a napozó, és olyan jóleső érzés lesz rajtam úrrá, megnyugszom. Azután rovom a sorokat, sóhajokat hallok, jajdulásokat, szorongás fog el.

Megérkeztem a múltból a jelenbe.

GEROLD László

EGY MONOGRÁFIÁRÓL

Kanizsa monográfiája. I. történeti rész. Az őskortól 1848-ig. A Kanizsai Községi Képviselő-testület megbízásából a CNESA Oktatási és Művelődési Intézmény, Kanizsa, 1995

Mint ahogy az ember egy év végén visszatekint a megtett útra, a történettudományt a századvég ősziőnzi ilyen visszatekintésre, összegezésre.

Kanizsa község monográfiájának a megírásához sokban hozzájárult az 1993-ban megünnepelt kilencszázadik évforduló is, melynek a közeledtéről Dobos János egy körlevélben figyelmeztette az érdekelteket, a mára rég volt 1970-ben. Ha nem is a kerek évfordulóra, de elkészült és megjelent a monográfia első kötete, a történeti rész az ősidőktől 1848-ig, a mai Kanizsa község történetének XX. századi képe.

Ez az első kötet időrendben a modern történettudományban elfogadott korszakolást követve öt szerző öt történelmi periódust felölelő tanulmányát tartalmazza.

Szekeres László régész Kanizsa község legrégebbi történetével foglalkozik az ősidőktől a középkorig, pontosabban a népvándorlás befejeződéséig a magyar honfoglalásig. Szövegében alapvető információt nyújt minden fő régészeti korszakról, abból kiindulva, hogy „az érintett területen minden főbb régészeti korszak nyomot hagyott”. A mai Kanizsa község területének igazi benépesítése azonban a szerző véleménye szerint az őskor végén, a szarmata törzsek letelepedésének idejében játszódott le. Ekkor, a velebiti leletből következtethetően törzsi székhely jelentőségével is bírt, és lényeges lakossággyarapodás észlelhető. A szerző a lakosság növekedési irányvonalát a középkor végéig kíséri, és két demográfiai csúcsról beszél. Az egyik, a régész szerint, az avar korban volt, a másik pedig az Árpád-házi királyok uralkodásának idejére tehető.

Szekeres László részletesen ismerteti Kanizsa község különböző korokból származó lelőhelyeit, rámutatva így arra a tényre, hogy ha nem is beszélhetünk egy település őskortól való folyamatos lakosságáról, annak szűkebb környéke, amely körülbelül egybeesik a mai Kanizsa község területével, a folytonos és váltakozó központú lakosság állandóan kimutatható, együtt észlelhető csúcsaival és hullámvölgyeivel. Régészeti érte-